

Onze Vader des Vaderlands ‘ontmaskerd’?

Beeldvorming en ontmythologisering van Willem van Oranje in wetenschap en maatschappij

***

Maaïke de Kleijn (4279468)

Universiteit Utrecht

Bachelor scriptie

19 januari 2017

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1 – Van toen tot 1945. Willem van Oranje als symbool	6
1.1 Het oordeel van tijdgenoten	6
1.2 Politieke legitimatie: orangisten en staatsgezinden	8
1.3 Willem van Oranje in de patriottenstrijd	9
1.4 Oranje in het revolutionaire tijdperk	10
1.5 Van polarisatie tot saamhorigheid	11
1.6 Willem en Wilhelmina in oorlogstijd	12
Hoofdstuk 2 – Oranjes ontmythologisering in de geschiedkunde	14
2.1 Naoorlogse mentaliteitsverandering	14
2.2 De aanzet tot ontmythologisering	16
Hoofdstuk 3 – Ontmythologisering in de maatschappij?	18
3.1 Het Nederlandse geschiedenisonderwijs van toen tot nu	18
3.2 Canon van de Nederlandse Geschiedenis	20
3.3 Beeldvorming in het onderwijs	21
3.3.1. Geschiedeniswerkplaats (Noordhoff Uitgevers)	21
3.3.2. Feniks (ThiemeMeulenhoff)	22
3.3.3. MEMO (Malmberg)	23
3.3.4. Sprekend Verleden (Walburg Pers)	23
3.3.5. Onderwijs en ontmythologisering	24
Conclusie	26
Literatuur	29
Primaire bronnen	29
Lesmateriaal voortgezet onderwijs	29
Secundaire literatuur	30
Bijlagen	34

Inleiding

Herdenkingsmonumenten voor nationale helden vinden we overal in Nederland. Afgelopen zomer laaide de al langer bestaande discussie over deze standbeelden en de manier waarop we ons verleden herdenken op. Ook gaan er inmiddels stemmen op om een aantal bruggen, straten en scholen die naar zulke nationale helden vernoemd zijn, te herzien.¹ De herdenkingsplaatsen tonen vaak alleen de goede daden van degenen die herdacht worden. Waarom wordt er op het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen bijvoorbeeld geen melding gemaakt van de onmenselijke strafexpedities die hij leidde op het Indische eiland Banda?² Hoewel de discussie in Nederland niet uitmondde tot een 'beeldenstorm' zoals in de Verenigde Staten, was men het er toch al snel over eens dat de wijze waarop Nederlandse 'helden' worden herinnerd, moet veranderen.³

De manier waarop we het verleden herdenken, is veranderlijk en afhankelijk van de tijdsgeschiedenis – de historische context – van een bepaalde periode. Deze tijdsgeschiedenis beïnvloedt het wetenschappelijk onderzoek naar het verleden, waardoor de nadruk van onderzoek door de geschiedenis heen verschuift. Daarnaast bepaalt de veranderende tijdsgeschiedenis ook hoe nationale helden onder een breder publiek worden herdacht. De beeldvorming is zowel afhankelijk van het wetenschappelijke en 'historisch correcte' beeld, als van de symbolische en mythische betekenissen die een held voor breder publiek kan hebben.

Onze vaderlandse geschiedenis zit vol met zulke mythes, die de herinnering aan een gedeeld verleden vormen en bijdragen aan een gevoel van saamhorigheid, waarmee een nationale identiteit kan ontstaan.⁴ Volgens de invloedrijke historicus Pieter Geyl (1887-1966) hebben deze geschiedkundige mythes vanaf 1945 aan betekenis ingeboet en is er vanaf de Tweede Wereldoorlog sprake van een proces van geschiedwetenschappelijke 'ontmythologisering'.⁵ De mythes zouden volgens Geyl verdrongen worden door de historische werkelijkheid, waarbij de historicus zelf een sleutelrol zou moeten spelen.

Hoe zit dat dan met Nederlands 'grootste' held, onze Vader des Vaderlands, prins Willem van Oranje-Nassau? Ook rondom hem zijn mythes ontstaan die door verschillende groeperingen zijn ingezet, waardoor er onderscheid is ontstaan tussen de 'historische' en de

---

¹ Petra Steenhoff, 'Wat moeten we nu met de helden van toen?' (versie 18 januari 2018), NOS, <https://nos.nl/artikel/2212417-wat-moeten-we-nu-met-de-helden-van-toen.html> (17 januari 2018).

² Mark Adriaanse en Thomas Rueb, 'Verdient zo'n omstreden zeeheld wel een beeld?' (versie 18 augustus 2017), NRC, <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/08/18/verdient-zon-omstreden-zeeheld-wel-een-beeld-12568036-a1570301> (15 november 2017).

³ Jules Lemmens, 'Verwijderen beelden uit slaventijdperk stuit op boos, wit Amerika' (versie 26 mei 2017), *De Trouw*, <https://www.trouw.nl/home/verwijderen-beelden-uit-slaventijdperk-stuit-op-boos-wit-amerika~acb20fe3/> (15 november 2017).

⁴ Judith Pollmann, *Het oorlogsverleden van de Gouden Eeuw*, Oratie van de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar op het gebied van de Geschiedenis en Cultuur van de Republiek der Verenigde Nederlanden aan de Universiteit Leiden (Universiteit Leiden, vrijdag 27 juni 2008) 5.

⁵ Pieter Geyl, *Encounters in History* (Londen 1963) 255.

'symbolische' Oranje. Die symboliek heeft zich ontwikkeld tot de 'Oranjemythe', waarin Willem van Oranje wordt voorgesteld als de Vader des Vaderlands, die vanuit zijn idealen van vrijheid en religieuze verdraagzaamheid voor de onafhankelijkheid van Nederland streed. Hield dit beeld stand tijdens het veronderstelde proces van ontmythologisering of kunnen we inmiddels spreken van de 'ontmaskering' van onze Vader des Vaderlands? Bestaat er een verschil tussen het wetenschappelijke beeld van Oranje en de manier waarop hij onder breder publiek wordt herdacht? En hoe kunnen we deze eventuele ontmythologisering in wetenschap en maatschappij verklaren? Deze vragen zal ik in mijn scriptie beantwoorden.

Hoewel er boekenplanken vol geschreven zijn over het leven van Willem van Oranje, gaan deze boeken voornamelijk over de vraag welk motief Oranje tijdens de Nederlandse Opstand had. Enerzijds wordt Oranjes verlangen naar politieke onafhankelijkheid en religieuze verdraagzaamheid aangewezen door historici, zoals Pieter Corneliszoon Hooft in *Nederlandse Historiën* (1628) en Willem Groen van Prinsterer in *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland* (1846). Zij wijzen de godsdienstkwestie aan als de belangrijkste oorzaak voor de Opstand, waarin het gedeeltelijk calvinistische Nederland ten strijde trok tegen de katholieke Spaanse koning. Ook in *Erflaters van onze beschaving* (1938) van Jan Romein komen deze idealen naar voren, maar de nadruk ligt hier vooral op Oranjes verlangen naar economische vrijheid van de adel. Anderzijds benadrukken een aantal historici waaronder Pieter de la Court en Reinier Bakhuizen van den Brink in *Politieke Discoursen* (1662) en *Studiën en schetsen over vaderlandsche geschiedenis en letteren* (1913) dat Oranje niet voor het vaderland streed, maar geheel uit eigen belang handelde en geen morele of nationaal georiënteerde drijfveren had.

Er is echter nauwelijks onderzoek gedaan naar de verandering en mythevorming die zich in de weergave van Willem van Oranje heeft voorgedaan. In totaal is hier slechts één – in zowel taalgebruik als reikwijdte – verouderde bundel over verschenen, waarin de veranderingen in beeldvorming niet worden verklaard.⁶ Onderzoek hiernaar is juist noodzakelijk om te begrijpen waarom er op verschillende manieren naar Oranje is gekeken en om ons bewust te worden van de invloed die de tijdsgeest heeft op onze blik op de geschiedenis en de daaruit volgende ontmythologisering.

Om de veranderende beeldvorming van Willem van Oranje vanaf zijn dood in 1584 tot nu in de wetenschap te verklaren, zal ik een aantal specifieke boeken in hun politieke en religieuze context plaatsen. De eerdergenoemde bundel van Eco Haitsma Mulier en Antoon Janssen heb ik geraadpleegd om de relevante literatuur te vinden. Aan de hand van de historische context – die onder andere wordt gevormd door het protestantisme, katholicisme,

---

⁶ Eco Haitsma Mulier en Antoon Janssen (red.), *Willem van Oranje in de historie 1584-1984. Vier eeuwen beeldvorming en geschiedschrijving* (Utrecht 1984).

orangisme en het nationalisme – zal het ontstaan en de ontwikkeling van de Oranjemythe in de wetenschappelijke literatuur worden verklaard. Ter achtergrondinformatie over het chronologisch verloop over deze ontwikkelingen heb ik gebruik gemaakt van boeken over de Nederlandse Opstand en de vaderlandse geschiedenis in het algemeen, zoals *Geschiedenis van Nederland. Van de Opstand tot heden* van Friso Wielenga en *Geschiedenis van de Nederlanden* van Hans Blom en Emiel Lamberts. Dit onderzoek richt zich volledig op de beeldvorming die in Nederland tot stand is gekomen onder invloed van Nederlandse (geschied)schrijvers. Ik heb er daarom voor gekozen om geen biografieën van buitenlandse schrijvers te gebruiken, hoewel ik me ervan bewust ben dat er hier veel van zijn verschenen. De invloed die deze buitenlandse biografieën eventueel op de Nederlandse beeldvorming van Oranje hebben gehad, komen in dit onderzoek dus niet aan bod.

In het onderzoek maak ik onderscheid tussen een eventuele ontmythologisering in de wetenschappelijke literatuur en de mate waarin dit beeld is overgenomen onder breder publiek. Omdat het voortgezet onderwijs één van de meest belangrijke wegen is waarlangs de wetenschap zich in de samenleving mengt, zal ik het wetenschappelijke beeld van Willem van Oranje vergelijken met de manier waarop hij in het geschiedenisonderwijs wordt behandeld. Onderzoek naar de beeldvorming in het lesmateriaal van het vak geschiedenis zal ons namelijk vertellen hoe er onder breder publiek over Oranje wordt gedacht. Ik heb gekozen voor het voortgezet onderwijs, omdat elke Nederlandse scholier hiermee te maken krijgt en er in het basisonderwijs vaak geen gebruik wordt gemaakt van een vaste methode. Omdat ongeveer de helft van de scholieren onderwijs op havo/vwo niveau volgt, heb ik ervoor gekozen de hiervoor vier meest gebruikte methodes op dit niveau te onderzoeken, namelijk *Geschiedeniswerkplaats*, *Feniks*, *MEMO* en *Sprekend Verleden*.⁷

---

⁷ Centraal Bureau van de Statistiek. Onderwijs in Cijfers, 'Leerlingen in het derde leerjaar voortgezet onderwijs' (versie 2016), <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/voortgezet-onderwijs/deelnemersvo/leerlingen-in-het-derde-leerjaar> (27 december 2017).

Hoofdstuk 1 – Van toen tot 1945. Willem van Oranje als symbool

Willem van Oranje wordt vaak gezien als één van de belangrijkste figuren in onze vaderlandse geschiedenis. Ten tijde van de Nederlandse Opstand bevrijdde hij de Nederlanden van de Spaanse koning en legde hiermee de basis voor een verenigd en tolerant Nederland, zoals we haar vandaag de dag nog steeds min of meer kennen. Deze onafhankelijkheid van de gewesten had Oranje in eerste instantie echter niet tot doel. Hij vocht voor het behoud van privileges in een zich centraliserend rijk onder de Spaanse koning Filips II, ook toen het rond 1580 duidelijk werd dat die privileges niet gehandhaafd zouden worden en een breuk met Spanje onvermijdelijk was.⁸ Pas na de moord op Willem van Oranje in 1584 trokken de noordelijke gewesten in 1588 de soevereiniteit naar zichzelf toe toen bleek dat er geen geschikte vorst gevonden kon worden, waarmee de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden ontstond.⁹ Een breuk met Spanje had Oranje als leider van de Opstand dus nooit voor ogen gehad, hoewel hem dat later door velen wel toegeschreven zou worden.¹⁰

Er moet daarom onderscheid gemaakt worden tussen de ‘historische’ Oranje die vocht voor het behoud van privileges, tolerantie en godsdienstvrijheid en de Willem van Oranje die door verschillende groeperingen als symbool werd ingezet.¹¹ De historische variant plaatst Willem van Oranje in zijn eigen tijd en schrijft hem geen anachronistische opvattingen toe. De symbolische variant, waarin fictie en werkelijkheid door elkaar heen lopen, werd gebruikt om een religieuze of politieke boodschap levend te houden of te legitimeren.¹² De manier waarop de Oranjemythe ontstond en veranderde, wordt in dit hoofdstuk beschreven en verklaard.

1.1 Het oordeel van tijdgenoten

In de zestiende eeuw werden de Nederlanden verdeeld door de geloofskwestie, waardoor er twee mythische Oranjes waren ontstaan: een protestantse en een katholieke versie. De protestanten zagen Oranje als heldhaftige geloofsheld, die had gestreden voor God en vaderland. Volgens hen had hij de nationale strijd voor onafhankelijkheid en vrijheid van het eigen geloof – het calvinisme – altijd al voor ogen gehad.¹³ De protestantse notaris Pieter Bor

---

⁸ Friso Wielenga, *Geschiedenis van Nederland. Van de Opstand tot heden* (Amsterdam 2012) 9.

⁹ Arie Theodorus van Deursen, ‘De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden’, in: Hans Blom en Emiel Lamberts (red.), *Geschiedenis van de Nederlanden* (Amsterdam 2014) 145-220, aldaar 149.

¹⁰ Wielenga, *Geschiedenis van Nederland*, 48.

¹¹ J.A.L. Lancée, ‘Oranje’s beeld in later ogen’, *Maatstaf* 29 (1981) 8-9, 38-51, aldaar 43.

¹² Hermann von der Dunk, ‘Mythe en ontmythologisering in de geschiedenis’, in: Hermann von der Dunk, *Elke tijd is overgangstijd. Opstellen over onze omgang met de geschiedenis* (Amsterdam 1996), 9-16, aldaar 11.

¹³ Eco Haitsma Mulier, ‘Willem van Oranje in de historiografie van de zeventiende eeuw’, in: Eco Haitsma Mulier en Antoon Janssen (red.), *Willem van Oranje in de historie 1584-1984. Vier eeuwen beeldvorming en geschiedschrijving* (Utrecht 1984) 32-62, aldaar 34.

(1559-1635) noemt hem zelfs al 'Vader Willem'.¹⁴ Daarnaast beschrijft Bor Oranjes deugden uitvoerig, zoals 'sijn groot verstant, wijsheydt, grootmoedicheyt, ghestadicheyt ende gheduldicheyt, die hy bethoont heeft in alle sijne daden, totten lesten toe'.¹⁵ Een andere belangrijke tekst die bijdroeg aan de protestantse mythevorming was het drama *Auriacus, sive Libertas saucia* ('Oranje, of de verwonding van de vrijheid') uit 1602 van de protestantse dichter Daniel Heinsius (1580-1655). In het stuk wordt Oranje verheven tot de *pater patriae* en wordt hij geroemd om zijn standvastigheid tegen de Spanjaarden.¹⁶ De protestantse mythe ging volledig voorbij aan de tegenstrijdige reacties die Oranjes dood teweeg bracht, zoals de heiligverklaring van zijn moordenaar Balthasar Gerards door de katholieken.¹⁷

De katholieken zagen Oranje namelijk niet als de bevrijder, maar als de verrader en onderdrukker van het katholieke geloof. Oranje had volgens hen gepleit te strijden voor het nationaal belang, maar had zich vervolgens alleen ingezet voor de calvinisten. Volgens de priester Franciscus Dusseldorpius (1567-1630) blonk Oranje in ketterij 'onder de edelen uit'.¹⁸ Hij beschrijft hem als 'de aanstoker van den opstand' en wijst voortdurend op zijn 'kwade trouw, sluwheid en dubbelzinnigheid'. Zijn betoog eindigt met de veelzeggende woorden: 'niets aan hem is goed'.¹⁹

De felle standpunten vanuit protestantse en katholieke kant zijn te verklaren vanuit het feit dat de Nederlandse Opstand toen nog in volle gang was. De geschriften staan als gevolg daarvan bol van persoonlijke belevenissen, opmerkingen en oordelen en moeten gelezen worden als een partijdig, religieus betrokken en subjectief verslag, dat voor beide partijen een propagandistische inslag had.²⁰ De religieuze kwestie bleef tot ver in de zeventiende eeuw centraal staan in de beeldvorming van Willem van Oranje. Pas in de tweede helft van deze eeuw werd de religieuze toon van de argumenten vervangen door een meer politiek getint betoog.

---

¹⁴ Pieter Bor, *Nederlantsche Oorloghen, beroerten ende Borgerlijcke oneenicheyden* (Amsterdam 1621) boek XVI, fol. 10.

¹⁵ Antoon Janssen, 'Prins Willem van Oranje in het oordeel van tijdgenoten', in: Eco Haitzma Mulier en Antoon Janssen (red.), *Willem van Oranje in de historie 1584-1984. Vier eeuwen beeldvorming en geschiedschrijving* (Utrecht 1984) 9-31, aldaar 23.

¹⁶ Jan Bloemendal, 'Rond de Vader des Vaderlands. Oranje, Heinsius en Leiden' in: Karl Enenkel, Sjaak Onderdelinden en Paul Smith (red.), *'Typisch Nederlands': de Nederlandse identiteit in de letterkunde* (Voorthuizen 1999) 11-25, aldaar 25.

¹⁷ Bloemendal, 'Rond de Vader des Vaderlands', 23.

¹⁸ Bernard Vermaseren, *De katholieke Nederlandsche geschiedschrijving in de XVIe en XVIIe eeuw over den Opstand* (Maastricht 1941) 73.

¹⁹ Vermaseren, *De katholieke Nederlandsche geschiedschrijving*, 84.

²⁰ Janssen, 'Prins Willem van Oranje in het oordeel van tijdgenoten', 26.

1.2 Politieke legitimatie: orangisten en staatsgezinden

In de loop van de zeventiende eeuw werd Willem van Oranje ingezet om verschillende politieke standpunten te legitimeren, nadat er onenigheid was bestaan over de manier waarop de Republiek bestuurd moest worden. Aan de ene kant stonden de orangisten, die zich schaarden achter het idee dat Willem van Oranje de stichter van de vrijheid was geweest en de Republiek welvaart en rijkdom had gebracht.²¹ De historische verdiensten van Oranje toonden aan dat de Republiek haar stadhouders nodig had.²² In de orangistische literatuur groeide Oranje voor velen uit tot een ware volksheld.²³ Men zag hem als steunpilaar van de staat en beschermengel van godsdienstvrijheid. Een voorbeeld hiervan vinden we in *Nederlandse Historiën* van Pieter Corneliszoon Hooft (1581-1647) die voor Willem van Oranje onvoorwaardelijke bewondering had. In 1642 schreef hij over Oranje dat ‘geen vorst onder de zon ooit vuriger bemind, en hoger geachte mocht worden van zijn onderdanen, dan Zijne Doorluchtigheid geweest is van Hollanders en Zeeuwen’.²⁴ Oranjes karaktertrekken hadden hem tot de ideale staatsman en leider van de Opstand gemaakt en dienden ertoe Hoofts orangistische opvattingen te legitimeren.

Aan de andere kant stonden de staatsgezinden, die Oranje niet zagen als de ideale staatsman en juist gebaat waren bij de afwezigheid van stadhouders. De macht kwam tijdens de twee Stadhouderloze Tijdperken namelijk in handen van de Hollandse regenten, die dit zagen als periodes van ‘ware vrijheid’, omdat ze hun macht niet meer met de stadhouder hoefden te delen.²⁵ De politiek filosoof Pieter de la Court (1618-1685) legitimeerde de regentenheerschappij aan de hand van een negatieve waardering van Oranje. De stadhouders waren allemaal afkomstig uit het Oranje-geslacht en deze staatsmannen zouden – net als Willem van Oranje – alleen maar uit zijn op eigen belang, geld en macht, wat het nationaal belang niet ten goede zou komen.²⁶ De Republiek was dus beter af door de macht te verdelen onder een groepje regenten, die de belangen van het land eerlijker zouden kunnen behartigen.

---

²¹ Lancée, ‘Oranje’s beeld in later ogen’, 46.

²² Pollmann, *Het oorlogsverleden van de Gouden Eeuw*, Oratie, 12.

²³ Gerrit Schutte, ‘Grondvester of belager der vrijheid? Willem van Oranje in de ban der achttiende eeuwse tegenstellingen’, in: Eco Haitsma Mulier en Antoon Janssen (red.), *Willem van Oranje in de historie 1584-1984. Vier eeuwen beeldvorming en geschiedschrijving* (Utrecht 1984) 63-90, aldaar 73.

²⁴ Pieter Corneliszoon Hooft, *Nederlandse Historiën*, in: W. Hellinga en P. Tuynman (eds.), ‘Pieter Corneliszoon Hooft, Alle gedrukte werken, 1611-1738 (Deel 4 en 5)’ (Amsterdam 1972) 905.

²⁵ Coos Huijsen, *Nederland en het verhaal van Oranje* (Amsterdam 2012) 45.

²⁶ Haitsma Mulier, ‘Willem van Oranje in de historiografie van de zeventiende eeuw’, 49.

1.3 Willem van Oranje in de patriottenstrijd

Vanaf het midden van de achttiende eeuw versnelde het proces van mythevorming zich door een nog fellere polarisatie tussen de Oranjepartij en de nieuw ontstane patriotse factie.²⁷ Het stadhouderschap was in toenemende mate onder druk komen te staan door internationale en financiële problemen en een matig optredende stadhouder.²⁸ Onder invloed van Franse Verlichtingsideeën streefden de patriotten naar een herstel van de oude glorie van de Republiek. Ze keerden zich tegen het stadhouderschap en de regentenheerschappij en pleitten voor medezeggenschap van burgers in het lokale bestuur.²⁹ Steeds meer ging het de orangistische en patriotse schrijvers om de staatkundige en politieke kwestie, waarmee het religieuze argument verder uit de literatuur verdween.³⁰

Vanaf 1780 radicaliseerde het debat tussen de orangisten en patriotten en legitimeerden beide partijen hun standpunten door terug te grijpen naar Willem van Oranje.³¹ De orangistische argumentatie over Oranje veranderde nauwelijks, omdat ze teruggrepen op de zeventiende-eeuwse voorbeelden. Het overgeleverde beeld voldeed al aan de orangistische normen en waarden, waardoor er geen behoefte aan vernieuwing was.³² Vooral de patriotse literatuur droeg bij aan de toegenomen felle toon van het debat. Zij grepen grotendeels terug op de staatsgezinde argumentatie. Oranje was volgens de patriotten een vreemdeling, die alleen uit eigen belang en zucht naar heerschappij handelde. Hij was er nooit op uit geweest een vrije Republiek te stichten en slechts zijn dood had volgens de patriotten zijn 'haetelyk Alleen Regeeren' voorkomen.³³ Bovendien werd Oranje beschreven als tiran en werd Balthasar Gerards juist de bevrijder genoemd. De patriotten zagen het als hun taak het gevaar van het stadhouderschap aan te kaarten en publiceerden hun ideeën vooral in opiniebladen, zoals *De Post van den Neder-Rhijn*, die door de Verlichting aan populariteit hadden gewonnen.³⁴

---

²⁷ Pollmann, *Het oorlogsverleden van de Gouden Eeuw*, Oratie, 13.

²⁸ Van Deursen, 'De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden', 208.

²⁹ Jan Roegiers en Niek van Sas, 'Revolutie in Noord en Zuid', in: Hans Blom en Emiel Lamberts (red.), *Geschiedenis van de Nederlanden* (Amsterdam 2014) 269-310, aldaar 272-273.

³⁰ Van Deursen, 'De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden', 218-219.

³¹ Wielenga, *Geschiedenis van Nederland*, 181.

³² Schutte, 'Grondvester of belager der vrijheid?', 72.

³³ Schutte, 'Grondvester of belager der vrijheid?', 76.

³⁴ Roegiers en Van Sas, 'Revolutie in Noord en Zuid', 272.

1.4 Oranje in het revolutionaire tijdperk

Het stadhouderschap kwam definitief ten einde door de Franse inval in de Nederlanden, waarmee de Oranjemythe een extra dimensie kreeg door het ontstaan van de monarchie met Willem I als soeverein vorst.³⁵ Willem I kwam voort uit het geslacht van Willem van Oranje en regeerde, zoals alle koningen, bij 'Gods gratie', waarmee de 'koningsmythe' met de Oranjemythe werd verweven.³⁶ Dit nieuwe besef kwam tot uiting in een aantal heroïsche verzen uit 1813, die Oranje als voorbeeld voor de monarchie namen:

'Kom, zweren we, op der Vaadren graven
Voor eeuwig Neêrlands Dwingeland af;
Oranje is weer aan het hoofd der Braven
Oranje zal Uw rechten staven
't Was toch Oranje alleen, Bataven!
Die 't Vaderland zijn grootheid gaf.'³⁷

Ook voltrok zich onder invloed van de Verlichting een verwetenschappelijking in het beeld van Oranje. De historicus Willem Bilderdijk (1756-1831) kwam als eerste in verzet tegen de achttiende-eeuwse traditie om de geschiedenis voor het eigen karretje te spannen. Hij pleitte voor de toepassing van de historisch wetenschappelijke methode van bronnenkritiek. Dit idee werd voortgezet door de historicus Reinier Bakhuizen van den Brink (1810-1865), die de bronnenkritiek bijvoorbeeld toepaste op de overgeleverde bronnen rondom het Verbond der Edelen, waarbij Oranje betrokken was. Bakhuizen van den Brink vond dat Oranjes uitspraken rondom het Verbond niet te letterlijk genomen moesten worden. Oranje had meer gehandeld vanuit eigen belang dan vanuit het nationale belang, waarmee Oranje zijn heilige status werd ontnomen.³⁸ Toch kon niet iedereen zich hierin vinden. Nog steeds bestond er een groep historici, waaronder de antirevolutionaire politicus en historicus Willem Groen van Prinsterer (1801-1876), die het religieuze belang nog aanwezen als het belangrijkste motief van Oranje.³⁹

Het wetenschappelijke onderzoek focuste zich onder invloed van het historisme op een kritische en neutrale manier op de motieven van Oranje. Waar Oranje van de zestiende tot de achttiende eeuw in dienst had gestaan van zowel de religieuze als politieke overtuigingen, was er vanaf het begin van de negentiende eeuw voor het eerst aandacht voor de meer historische betekenis van Oranje.

---

³⁵ Wielenga, *Geschiedenis van Nederland*, 183.

³⁶ Coos Huijsen, *Nederland en het verhaal van Oranje* (Amsterdam 2012) 58-60.

³⁷ Huijsen, *Nederland en het verhaal van Oranje*, 63.

³⁸ Gerhard Kernkamp, 'Willem van Oranje in de geschiedschrijving van de eerste helft van de negentiende eeuw', in: Eco Haitsma Mulier en Antoon Janssen (red.), *Willem van Oranje in de historie 1584-1984. Vier eeuwen beeldvorming en geschiedschrijving* (Utrecht 1984) 91-107, aldaar 95.

³⁹ Kernkamp, 'Willem van Oranje in de geschiedschrijving van de eerste helft van de 19^e eeuw', 101.

1.5 Van polarisatie tot saamhorigheid

Het laat negentiende-eeuwse politieke landschap was door de verzuiling opgedeeld in een katholieke, protestantse, sociaaldemocratische en liberale partij. De scholenstrijd tussen de katholieken en protestanten over de vormgeving van het Nederlandse onderwijsbestel had de tegenstellingen tussen beide partijen opnieuw doen oplaaien.⁴⁰ Aan de Oranjeherdenking in 1884 wilden de katholieken dan ook niet meedoen uit angst voor antikatholieke sentimenten.⁴¹ Bovendien zagen zij de Nederlandse Opstand nog steeds als het begin van de onderdrukking van het katholieke geloof en dat wilden zij niet feestelijk herdenken.⁴²

Het opkomende nationalisme voegde aan de politieke en religieuze Oranje nog een extra betekenis toe. In de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog werden nationale gevoelens in verschillende landen, waaronder Nederland, ingezet om burgers te mobiliseren voor het nationaal belang.⁴³ Door middel van *invention of tradition* groeide Willem van Oranje uit tot het symbool van de Nederlandse identiteit.⁴⁴ De Slag bij Heiligerlee werd als *invented tradition* bijvoorbeeld ten onrechte bestempeld als het beginpunt van de Nederlandse Opstand, terwijl er al eerdere gevechten hadden plaatsgevonden. Willem van Oranje had zich vóór deze slag afzijdig gehouden, maar koos tijdens de Slag bij Heiligerlee de kant van de opstandelingen. Door deze strijd als het beginpunt van de Tachtigjarige Oorlog te zien, ontwikkelde Oranje zich tot het symbool voor de Opstand en het verzet tegen de Spanjaarden. Dit nationalistische onderdeel van de symbolische Oranje als 'leider en symbool van de Opstand' is dus (mede) ontstaan uit een *invented tradition*.

Oranje als symbool voor de Nederlandse identiteit werd ook ingezet door de historici Robert Fruin (1823-1899) en Pieter Blok (1855-1929) om de strijd tussen de katholieken en protestanten te beslechten.⁴⁵ Fruin benadrukte vooral Oranjes idealisme, zijn opoffering en zijn constitutionele drijfveren. Hij geeft Oranje de bijnaam 'Vader Willem' en beschrijft hem meermaals als de 'hoeder van een hulpeloos volk', waarmee de werken een moraliserende toonzetting hebben.⁴⁶ Blok probeerde via zijn orangistische geschiedschrijving vooral een prestigeherstel van de monarchie in te zetten door Willem van Oranje als nationaal symbool te gebruiken.⁴⁷

---

⁴⁰ Hans Blom, 'Nederland sinds 1830', in: Hans Blom en Emiel Lamberts (red.), *Geschiedenis van de Nederlanden* (Amsterdam 2014) 381-431, aldaar 393-394.

⁴¹ Huijsen, *Nederland en het verhaal van Oranje*, 72.

⁴² M. Delen, M.J.M. Hageman en C.G. Weijers, 'De Prins is dood. Lang leve de dode prins! De Oranjeherdenking van 1884', in: Eco Haitsma Mulier en Antoon Janssen (red.), *Willem van Oranje in de historie 1584-1984. Vier eeuwen beeldvorming en geschiedschrijving* (Utrecht 1984) 108-136, aldaar 109.

⁴³ Eric Hobsbawm, *The invention of tradition* (Cambridge 1983) 263-264.

⁴⁴ Hobsbawm, *The invention of tradition*, 263.

⁴⁵ Blom, 'Nederland sinds 1830', 409.

⁴⁶ Robert Fruin, *Opstellen over Willem van Oranje* (Utrecht 1960) 60.

⁴⁷ Piet Blaas, 'Tussen twee herdenkingsjaren (1884-1933). Het beeld van Willem van Oranje in de wetenschappelijke geschiedschrijving rond 1900', in: Eco Haitsma Mulier en Antoon Janssen (red.),

Deze nationale geschiedschrijving sloeg in eerste instantie niet bij iedereen aan. Pas na de 'Pacificatie van 1917', waarmee de scholenstrijd tussen de katholieken en protestanten ten einde kwam, groeiden de partijen naar elkaar toe.⁴⁸ Onder invloed van de 'Vader-Willem' van Fruin ontstond een voorzichtige verzoening tussen beide groepen. De nationale eensgezindheid en identiteit werden gevormd rondom de monarchie en het Wilhelmus – dat in 1932 als officieel Nederlands volkslied was aangenomen – waarin werd verwezen naar Willems strijd tegen Spanje.⁴⁹ Waar de Oranjeherdenking van 1884 dus nog had geleid tot polarisatie tussen protestanten en katholieken, riep de herdenking in 1933 juist een gevoel van saamhorigheid op. In deze halve eeuw had Willem van Oranje zich ontwikkeld tot een nationaal figuur, waarin zowel protestanten als katholieken zich konden vinden.

1.6 Willem en Wilhelmina in oorlogstijd

De Oranjemythe beleefde zijn *finest hour* tijdens het interbellum en de Tweede Wereldoorlog.⁵⁰ Onder invloed van koningin Wilhelmina werd Willem van Oranje het symbool van het Nederlands nationalisme.⁵¹ Wilhelmina identificeerde zich met Oranje en meende voorbestemd te zijn om het Nederlandse volk te redden en naar de vrijheid te leiden en daarmee in de voetsporen van de Vader des Vaderlands te treden.⁵² Ze trok in toespraken tijdens de oorlog vaak een vergelijking met de Tachtigjarige Oorlog en sprak van een strijd tussen het 'Hitlervolk' en het 'Geuzenvolk der Nederlanden'.⁵³

Willem van Oranje groeide in de oorlogsjaren onder leiding van een aantal historici bovendien uit tot het ultieme symbool van verzet. De historicus Johan Huizinga (1872-1945) benadrukte Oranjes verlangen naar vrijheid en zijn rol als rebellenleider om een strijdbaar gevoel bij het volk op te roepen. Hij beschrijft hem als de 'grote strijder' die de 'vrijheid gegroundvest had', waarmee de nadruk lag op de heroïsche daden van Oranje.⁵⁴ De historicus Jan Romein (1893-1962) betoogde zelfs dat Willem van Oranje zo'n goed leider was geweest, dat het Nederlandse volk voortaan zijn weg ook zonder leider kon gaan.⁵⁵ Hij rekende hem tot een van de erflaters van de Nederlandse beschaving, omdat Willem volgens hem aan de wieg

---

Willem van Oranje in de historie 1584-1984. Vier eeuwen beeldvorming en geschiedschrijving (Utrecht 1984) 137-160, aldaar 149.

⁴⁸ Blom, 'Nederland sinds 1830', 412.

⁴⁹ Gerard van der Lem, 'De Prins in de geschiedschrijving van de laatste halve eeuw', in: Eco Haitsma Mulier en Antoon Janssen (red.), *Willem van Oranje in de historie 1584-1984. Vier eeuwen beeldvorming en geschiedschrijving* (Utrecht 1984) 191-219, aldaar 191-193.

⁵⁰ Huijsen, *Nederland en het verhaal van Oranje*, 109.

⁵¹ Huijsen, *Nederland en het verhaal van Oranje*, 104.

⁵² Wilhelmina prinses der Nederlanden, *Eenzaam maar niet alleen* (Amsterdam 1959) 11-12.

⁵³ Huijsen, *Nederland en het verhaal van Oranje*, 182.

⁵⁴ Van der Lem, 'De Prins in de geschiedschrijving van de laatste halve eeuw', 191-192, uit: Johan Huizinga, *Verzamelde Werken*, deel II Nederland.

⁵⁵ Jan Romein en Annie Romein-Verschoor, *Erflaters van onze beschaving* (Amsterdam 1977) 105.

van de Nederlandse natievorming had gestaan. In deze periode van crisis was het aan het ontwikkelde Nederlandse volk om zichzelf te redden in navolging van de Vader des Vaderlands zelf.

Maar niet alleen aan de kant van het verzet werd Oranje ingezet. Ook de Nationaal-Socialistische Beweging verwees meermaals naar de nationale held. Hoewel Anton Mussert zich aanvankelijk niet in de Oranjemythe kon vinden, zag hij al snel na het oprichten van de NSB in 1931 in dat hij Oranje goed kon gebruiken in zijn propaganda. Willem van Oranje vertegenwoordigde de 'ideale Leider', die een politiek eenheidsstreven ten behoeve van het volk uitstraalde.⁵⁶ Door het activistisch jargon en de nadruk op Oranjes daadkracht in plaats van zijn tolerantie hadden de teksten een duidelijk politiek doel.⁵⁷ Oranje werd door de Duitse nationaalsocialistische historicus Christoph Steding (1903-1938) in *Das Reich und die Krankheit der europäischen Kultur* zelfs vergeleken met Bismarck, die als minister-president van Pruisen een deel van het Duitse rijk opnieuw tot leven had gebracht. Oranje had volgens Steding hetzelfde in de Nederlanden gedaan.⁵⁸

---

⁵⁶ Huijsen, *Nederland en het verhaal van Oranje*, 133-134.

⁵⁷ Van der Lem, 'De Prins in de geschiedschrijving van de laatste halve eeuw', 196.

⁵⁸ Van der Lem, 'De Prins in de geschiedschrijving van de laatste halve eeuw', 199.

Hoofdstuk 2 – Oranjes ontmythologisering in de geschiedkunde

Na zijn dood was Willem van Oranje uitgegroeid tot religieus, politiek en nationaal symbool. Veel historici betogen echter dat deze symboliek vanaf 1945 grotendeels is vervangen door een meer historische visie op Oranje en spreken daarom van een ontmythologisering van het geschiedbeeld. Het is de taak van de geschiedwetenschapper om historische mythes te ontmaskeren, waarmee er vanaf de Tweede Wereldoorlog volgens Pieter Geyl sprake is van een toenemende *conquest of reality over myth*.⁵⁹ In hoeverre kunnen we vanaf 1945 spreken van ontmythologisering van Willem van Oranje als Vader des Vaderlands in de wetenschappelijke literatuur?

2.1 Naoorlogse mentaliteitsverandering

Direct na de bevrijding heerste er vreugde en bood Willem van Oranje als symbool voor verzet en strijd ook nu nog steun aan het Nederlandse volk tijdens de duiding en verwerking van de oorlog.⁶⁰ Deze euforische stemming was echter niet van lange duur. De jaren vijftig stonden in het teken van een mentaliteitsverandering, die werd ingezet door de existentiële crisis die ontstond in de herinneringscultuur van de vaderlandse geschiedenis. De Holocaust had problemen veroorzaakt voor de nationale en individuele herinnering. Men twijfelde aan de noodzaak van de herdenking van de zestiende-eeuwse strijd tegen de Spanjaarden, nu er veel korter geleden nog ergere gruwelijkheden hadden plaatsgevonden. Als gevolg hiervan werd er in de jaren vijftig nauwelijks aandacht aan de Nederlandse Opstand besteed en verschoof de vaderlandse geschiedenis naar de achtergrond.⁶¹

De jaren zestig en zeventig werden gekenmerkt door een proces van ontzuiling, ontideologisering en individualisering, waarmee de nog steeds bestaande tegenstellingen tussen de katholieke en protestantse zuil verder afnamen.⁶² Onder leiding van de historicus Jan Woltjer (1924-2012) kwam als gevolg hiervan meer aandacht voor het politieke en religieuze 'midden' van de Nederlandse Opstand.⁶³ In eerder onderzoek was men altijd uitgegaan van een zwart-witbeeld, waarin alleen protestanten en katholieken bestonden, maar geen plaats was voor iedereen die hier tussenin viel. Voor het eerst werd deze 'middengroep'

---

⁵⁹ Jo Tollebeek, *De toga van Fruin. Denken over geschiedenis in Nederland sinds 1860* (Amsterdam 1996) 379.

⁶⁰ Huijsen, *Nederland en het verhaal van Oranje*, 194.

⁶¹ Piet Blaas, 'Nederlandse geschiedschrijving na 1945' in: Wijnand Mijnhardt (red.), *Kantelend geschiedbeeld. Nederlandse historiografie sinds 1945* (Utrecht 1983) 9-47, aldaar 10.

⁶² Wielenga, *Geschiedenis van Nederland*, 343.

⁶³ Van der Lem, 'De Prins in de geschiedschrijving van de laatste halve eeuw', 209.

erkend en onderzocht, waarmee een alternatieve visie op de geschiedenis mogelijk werd.⁶⁴ De ontzuiling en ontideologisering hadden bovendien een definitieve denationalisering van het geschiedbeeld tot gevolg.⁶⁵ Door deze denationalisering stapte men af van het nationaal georiënteerde onderzoek naar het verleden, waardoor er twee nieuwe perspectieven op de vaderlandse geschiedenis konden ontstaan; de internationale en regionale visie.

De internationale visie bood een bredere benadering van de geschiedenis en ontstond vanuit het idee dat Europese integratie de enige manier was om af te rekenen met het vernietigende nationalisme. Deze internationalisering werd door Nederlandse historici in eerste instantie niet opgepakt. Vooral Britse historici, zoals Geoffrey Parker (1943-) onderzochten de Tachtigjarige Oorlog vanuit dit bredere kader. Volgens Parker was de Nederlandse Opstand slechts één van de vele – en zeker niet de grootste – problemen van Filips II geweest. Nederlandse historici wezen de Spaanse obsessie en machtsvertoon tegenover de opstandige Nederlanden vaak nog aan als de hoofdreden voor de Tachtigjarige Oorlog, terwijl Parker dit beeld nuanceerde door te stellen dat het vooral de Spaanse staatsfinanciën en Filips' prioriteiten waren geweest, die bepalend waren geweest voor het verloop van de oorlog.⁶⁶ Door buiten de grenzen van Nederland te kijken, kon dus een nieuw geschiedbeeld ontstaan.

Nederlandse historici gaven de voorkeur aan de regionale visie, waarmee zij hun blik naar binnen – in plaats van naar buiten – keerden.⁶⁷ Het besef groeide dat de Nederlanden ten tijde van de Opstand een lappendeken van diversiteit waren geweest en dat de verschillende gewesten eigen belangen hadden gehad. De Opstand moest dus niet vanuit een (inter)nationale, maar vanuit een regionale visie onderzocht worden.⁶⁸ In grote mate was het om de particuliere belangen gegaan en niet om het nationaal belang van de betrokken partijen.⁶⁹ Het boek *Staatsvormend geweld* van Leo Adriaenssen is een goed voorbeeld van deze particularistische benadering. In het boek onderzoekt Adriaenssen hoe groot de overlevingskans voor de bevolking van Brabant was en welke gevolgen de Nederlandse Opstand voor hen had.⁷⁰ Adriaenssen komt tot de conclusie dat Willem van Oranje gezien moet worden als de aanvoerder en daarmee als verantwoordelijke en medeplichtige van de oorlogsmisdaden die op het Brabantse platteland zijn begaan. Willem van Oranje moet

---

⁶⁴ Guido de Bruin, 'De geschiedschrijving over de Nederlandse Opstand' in: Wijnand Mijnhardt (red.), *Kantelend geschiedbeeld. Nederlandse historiografie sinds 1945* (Utrecht 1983) 48-82, aldaar 78-79.

⁶⁵ Blaas, 'Nederlandse geschiedschrijving na 1945', 18.

⁶⁶ Guido van Meersbergen, 'Reflecties op het verguisde beeld. De Nederlandse Opstand in de historiografie', *Skript Historisch Tijdschrift* 30 (2014) 3, 147-160, aldaar 153.

⁶⁷ Judith Pollmann, 'Internationalisering en de Nederlandse Opstand', *BMGN* 113 (2009) 4, 515-535, aldaar 520.

⁶⁸ De Bruin, 'De geschiedschrijving over de Nederlandse Opstand', 51-52.

⁶⁹ Blaas, 'Nederlandse geschiedschrijving na 1945', 25.

⁷⁰ Leo Adriaenssen, *Staatsvormend geweld: overleven aan de frontlinies in de meierij van Den Bosch, 1572-1629* (Tilburg 2007) 12.

volgens hem daarom niet als Vader des Vaderlands, maar bijna als oorlogsmisdadiger de boeken ingaan.⁷¹ Net als het internationale perspectief, maakt onderzoek op regionaal niveau een geheel nieuw perspectief op de geschiedenis mogelijk.

2.2 De aanzet tot ontmythologisering

De historische waarde van Willem van Oranje was door de internationalisering en regionalisering van het onderzoek toegenomen ten koste van de Oranjemythe. Hierdoor werd een meer historistisch en gelijkgesteld beeld van Oranje mogelijk, dat voorbij ging aan het voormalige beperkte debat over zijn religieuze, politieke en nationalistische belangen. Deze verandering wordt geïllustreerd door de verschillen tussen de Oranjeherdenkingen in 1933 en 1984. Terwijl de 400^e geboortedag van Oranje in 1933 nog grootschalig werd gevierd met nadruk op het creëren van sociale cohesie en identiteit, was de mythische Oranje in 1984 geheel verdwenen. Historici waren het grotendeels eens geworden over de idealen van vrijheid en verdraagzaamheid die Willem van Oranje hadden gedreven. Er bestonden geen strikte tegenstellingen, maar hooguit verschillende perspectieven, tussen groeperingen. Men was niet langer op zoek naar een symbool voor de nationale eenheid, maar naar de historische betekenis van Oranje.⁷² Oranjes rol was gemarginaliseerd, waarmee hij slechts één van de vele spelers in het grotere complex van Europese godsdienstoorlogen was geworden.

De historicus die de grootste rol speelde in het ontmythologiseringsproces van Willem van Oranje was de Nederlands-Amerikaanse historicus Koenraad Swart (1916-1992). Swart was één van de eersten die Oranje op wetenschappelijk niveau beschreef vanuit een internationale en revisionistische visie, waarin hij radicaal afstapte van de verheerlijkende en nationalistische benadering. In *Willem van Oranje en de Nederlandse Opstand, 1572-1584* komt zijn haat tegen het nationaalsocialisme en mythevorming duidelijk naar voren. Swart bekritiseert de verheerlijking van de Nederlandse Opstand en wil Oranjes 'heldenstatus' afbreken.⁷³ Hij beschouwde het als zijn taak om politieke mythes te ontleden en hun oorsprong in propaganda en misleidende argumentatie aan te tonen.⁷⁴ Als de eerste revisionist met betrekking tot Willem van Oranje zette hij een herwaardering van Oranjes rol in. Hij wilde de lezer kennis laten maken met de historische Oranje in plaats van hem de symbolische Oranje

---

⁷¹ Adriaenssen, *Staatsvormend geweld*, 423.

⁷² Huijsen, *Nederland en het verhaal van Oranje*, 324.

⁷³ Jonathan Israel, 'K.W. Swart: zijn loopbaan als historicus' in: Koenraad Wolter Swart, *Willem van Oranje en de Nederlandse Opstand 1572-1584* (Den Haag 1994) 11-18, aldaar 13.

⁷⁴ Israel, 'K.W. Swart: zijn loopbaan als historicus', 15-16.

voor te schotelen.⁷⁵ Hij weigerde daarom beoordelende termen te gebruiken en Oranjes inschattingfouten goed te praten.

Dat de Oranjemythe onder historici niet meer bestaat, blijkt nog verder uit de discussie die rondom het in 2017 verschenen revisionistische boek *Willem van Oranje. De opportunistische Vader des Vaderlands* van Aron Brouwer en Marthijn Wouters ontstond. Brouwer en Wouters betogen dat het beeld van Oranje als voorvechter van tolerantie en gewetensvrijheid strijdend tegen de machtsbeluste Spaanse koning, een ideaalbeeld uit de negentiende eeuw is, toen er behoefte was aan nationale helden.⁷⁶ Oranje veranderde zijn politieke agenda en standpunten uit opportunistisch eigen belang: 'Willem van Oranje vocht zijn strijd echter nooit voor ons, of voor Nederland of voor ook maar enig ideaal'.⁷⁷

Het boek is volgens Brouwer en Wouters een poging om de man áchter de mythe te leren kennen, die niet perse goed of fout was, maar in ieder geval geen 'smetteloze' volksheld. De historicus René van Stipriaan (1959-) reageerde in een kritisch stuk dat 'de mythe van de smetteloze volksheld die ze zeggen te bevechten onder historici al vele decennia niet meer bestaat'.⁷⁸ In de geschiedwetenschap is de mythische Willem van Oranje als heldhaftige strijder voor het nationale belang dus ontmaskerd. Uit historisch onderzoek blijkt dat Oranjes strijd veel complexer en genuanceerder was, dan eerder geloofd werd. Hij streed in eerste instantie voor het herstel van adellijke privileges, waar Oranje zelf baat bij had. Pas later werden ook het verlangen naar godsdiensttolerantie en het vormen van een verenigd Nederland motieven voor de Nederlandse Opstand. Bovendien wordt Oranjes rol steeds meer gemarginaliseerd. Onze Vader des Vaderlands wordt niet langer gezien als de enige held van de Opstand, maar is slechts één van de vele spelers in de vroegmoderne godsdienstoorlogen geworden.

Brouwer en Wouter lijken dus een mythe te bestrijden die niet meer bestaat en creëren daarmee zelf een mythe van de mythe. Het boek is echter geschreven voor een breder publiek, onder wie de Oranjemythe kennelijk nog wel in meer of mindere mate bestaat. De auteurs stellen bovendien dat 'het idealistische beeld nog steeds wordt uitgedragen in [...] schoolboeken'.⁷⁹ In de geschiedwetenschap is Willem van Oranje dus ontmaskerd, maar hoe kijkt het Nederlandse volk naar haar Vader des Vaderlands?

---

⁷⁵ Alastair Duke, "Van 'trouwe dienaar' tot 'onverzoenlijke tegenstander van Spanje'" in: Koenraad Wolter Swart, *Willem van Oranje en de Nederlandse Opstand 1572-1584* (Den Haag 1994) 19-33, aldaar 21.

⁷⁶ Aron Brouwer en Marthijn Wouters, *Willem van Oranje. De opportunistische Vader des Vaderlands* (Amsterdam 2017) 7.

⁷⁷ Brouwer en Wouters, *Willem van Oranje*, 206.

⁷⁸ René van Stipriaan, 'Nepnieuws over Willem van Oranje' (versie 26 januari 2017), <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/01/26/nepnieuws-over-willem-van-oranje-6415233-a1543143> (15 december 2017).

⁷⁹ Brouwer en Wouters, *Willem van Oranje*, 8.

Hoofdstuk 3 – Ontmythologisering in de maatschappij?

In de geschiedwetenschap is er van Willem van Oranje een voornamelijk historisch beeld overgebleven. In hoeverre zien we deze ontmythologisering terug in de maatschappij? De beste manier om dit te onderzoeken is te kijken naar de manier waarop Willem van Oranje en de Nederlandse Opstand in het onderwijs worden behandeld. Geschiedenislessen in het voortgezet onderwijs zijn voor veel scholieren de eerste echte ontmoeting met het vaderlandse verleden en de lesstof bepaalt daarom voor een groot deel hoe men – ook op latere leeftijd – naar het verleden kijkt.

Geschiedenisonderwijs berust op een keuze. Niet alles kan behandeld worden, dus moeten er bepaalde onderwerpen worden gekozen. Het onderwijs en focust zich vooral op de maatschappelijk relevante en herkenbare onderwerpen, die verband houden met de Nederlandse identiteit en de geschiedenislessen behandelen daarom voor een groot deel hoe *ons* verleden eruit zag.⁸⁰ De keuze om de lessen in te richten op het vormen van een Nederlandse identiteit is ook van groot belang voor de beeldvorming van Willem van Oranje. De beschrijving en behandeling van Oranje in schoolboeken vertelt ons daarom veel over de vorming van onze identiteit en de manier waarop we Oranje wensen te herdenken. In hoeverre willen we nog in de Oranjemythe geloven?

3.1 Het Nederlandse geschiedenisonderwijs van toen tot nu

Belangstelling voor en vorming van het geschiedenisonderwijs zoals we het vandaag de dag nog kennen, ontstond pas halverwege de negentiende eeuw. In 1857 werd geschiedenis als schoolvak verplicht gesteld met als doel 'de opwekking van warme vaderlandsliefde als bestandsdeel der nationale opvoeding'.⁸¹ Op deze nationale gevoelens kwam nog meer nadruk te liggen nadat het vak de naam 'vaderlandsche geschiedenis' kreeg, 'opdat de leerling de grote daden van het voorgeslacht leert kennen door welks volharding onder leiding van Oranje ons onafhankelijk bestaan werd gegrondvest'.⁸² Het vak kreeg door bevoegde docenten en speciaal ontwikkelde schoolboeken gedurende de negentiende eeuw een steeds professionelere basis.⁸³

Het Nederlandse geschiedenisonderwijs was nationalistisch van aard.⁸⁴ Toch werd het eigen verleden niet verheerlijkt, terwijl dat in andere Europese landen, zoals Frankrijk,

---

⁸⁰ Pim den Boer en G.W. Muller, 'Ten geleide', in: Pim den Boer en G.W. Muller (red.), *Geschiedenis op school* (Amsterdam 1998) 7-10, aldaar 8.

⁸¹ Joop Toebes, 'Van een leervak naar een denk- en doevak. Een bijdrage tot de geschiedenis van het Nederlands geschiedenisonderwijs' in: *Kleio* 3 (1976) 202-284, aldaar 207.

⁸² Toebes, 'Van een leervak naar een denk- en doevak', 207.

⁸³ Pim den Boer, 'Geschiedenisonderwijs op school en de universiteit' in: Pim den Boer en G.W. Muller (red.), *Geschiedenis op school* (Amsterdam 1998) 93-108, aldaar 97.

⁸⁴ Toebes, 'Van een leervak naar een denk- en doevak', 211-212.

Engeland en Duitsland wel het geval was.⁸⁵ Na de Eerste Wereldoorlog stapte men af van het nationaal georiënteerde geschiedenisonderwijs, omdat dit volgens velen één van de oorzaken van de oorlog was geweest.⁸⁶ Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het onderwijs door de Duitse bezetter echter opnieuw ingezet om de nationale saamhorigheid te vergroten en aan te sturen op loyaliteit voor het Duitse bewind. Na de oorlog stond het onderwijs in het teken van het ontmaskeren van dit Duitse fascisme en werd het nationalisme definitief uit het onderwijs verbannen.⁸⁷ De vaderlandse geschiedenis raakte in het onderwijs – net als in het wetenschappelijk onderzoek – op de achtergrond.

In de jaren vijftig en zestig kreeg het geschiedenisonderwijs veel kritiek te verduren. Het onderwijs zou te star zijn en het stampen van namen, begrippen en jaartallen zou geen nut hebben voor het eigentijdse bestaan.⁸⁸ Vanaf de jaren zestig veranderde de nadruk van het onderwijs daarom van feitenkennis naar het creëren van inzicht in historische processen en het leren om kritisch na te kunnen denken.⁸⁹ Bovendien werd er, ten koste van de vaderlandse geschiedenis, meer aandacht besteed aan de eigentijdse periode en werd alles gezien vanuit een Europees kader, waarmee de nationale focus nog verder naar de achtergrond verdween.⁹⁰

Pas in de jaren negentig groeide de belangstelling voor de vaderlandse geschiedenis opnieuw. Ook in de meer recent opgestelde Canon van de Nederlandse Geschiedenis van de Commissie van Oostrom komt het verlangen naar een nationaal besef naar boven. De Europese eenheid staat nu aan de basis van het geschiedenisonderwijs.⁹¹ In het Nederlandse geschiedenisonderwijs zien we dus een vergelijkbare ontwikkeling ten opzichte van de veranderingen die zich in de geschiedwetenschap voor hebben gedaan. Het nationalisme is vervangen door een bredere en naar buiten gekeerde blik, waarmee nieuwe perspectieven mogelijk zijn geworden.

---

⁸⁵ Antonie de Vletter, *Over Geschiedenisonderwijs, beginsel en methode* (Den Haag 1919) 12.

⁸⁶ Pim den Boer, 'Geschiedenisonderwijs op school en de universiteit', 97.

⁸⁷ Pim den Boer, 'Geschiedenisonderwijs op school en de universiteit', 97.

⁸⁸ Kees Ribbens, *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland 1945-2000* (Hilversum 2002) 59.

⁸⁹ Kees Ribbens, *Een eigentijds verleden*, 59.

⁹⁰ Toebes, 'Van een leervak naar een denk- en doevak', 216.

⁹¹ Pim den Boer, 'Geschiedenisonderwijs op school en de universiteit', 101.

3.2 Canon van de Nederlandse Geschiedenis

Het kennisniveau van Nederlandse scholieren over hun eigen geschiedenis en cultuur bleek de laatste jaren flink gedaald te zijn en enkele leerlingen vertaalden *William of Orange* zelfs als 'Willem de Sinaasappel'.⁹² Om het kennispeil te vergroten werd de Canon van de Nederlandse Geschiedenis in 2009 in het onderwijs geïmplementeerd. De canon bestaat uit vijftig 'vensters' van kenmerkende gebeurtenissen, die iedereen in ieder geval zou moeten kennen. Willem van Oranje krijgt een eigen venster toegewezen (zie bijlage 1), waarin hij wordt omschreven als "een ambitieuze edelman die uitgroeide tot een rebel en later werd vereerd als de 'Vader des Vaderlands', als de grondlegger van een nieuwe Nederlandse staat. Zelf heeft hij die zelfstandige staat nooit voor ogen gehad".⁹³ Zijn ideaal was 'het herstel van de zeventien Bourgondische Nederlanden onder adellijk bestuur en een oplossing van de religieuze verschillen op basis van verdraagzaamheid'.⁹⁴

Opvallend is dat er in de canon veel informatie over de Nederlandse Opstand te vinden is, maar dat er slechts weinig aan Willem van Oranje gerefereerd. Er wordt veel verteld over de (regionale) frontlinies, bezettingen en de beleving van de 'normale mens', maar daarbij wordt nooit expliciet verwezen naar Willem van Oranje als leider van de Opstand. Bovendien wordt zijn titel Vader des Vaderlands slechts één keer genoemd in zijn eigen venster en is de tekst zeer neutraal, waardoor er niet valt te spreken van een verering van Willem van Oranje. In de bijbehorende canonclip wordt zelfs aan de scholier gevraagd waarom Willem van Oranje Vader des Vaderlands wordt genoemd, waarmee een discussie in de klas gestart kan worden.⁹⁵ In het filmpje komt Oranje naar voren als het rolmodel van de Nederlandse onafhankelijkheid, maar wordt ook besproken op welke manier dit mensen kan beïnvloeden en inspireren. Door deze vragen zo openlijk te behandelen, zet het scholieren aan tot denken en mag iedereen zijn eigen mening vormen over de betekenis van Vader des Vaderlands. Ook hier is dus geen sprake van een duidelijke mythevorming rondom Willem van Oranje.

---

⁹² Entoen.nl, *De Canon van Nederland. Rapport van de commissie ontwikkeling Nederlandse canon. Deel A* (Den Haag 2006) 16 en 18.

⁹³ Entoen.nl, *De Canon van Nederland. Rapport van de commissie ontwikkeling Nederlandse canon. Deel B* (Den Haag 2006) 32.

⁹⁴ Entoen.nl, *De Canon van Nederland. Deel B*, 33.

⁹⁵ *Canonclip 11: Willem van Oranje (voortgezet onderwijs)*, Youtube, regie entoen.nu, Canonclips (versie 13 november 2012), https://www.youtube.com/watch?time_continue=269&v=JDncoRhhRal (27 december 2017) 4'26"- 4'29".

3.3 Beeldvorming in het onderwijs

De belangrijkste methodes, gebaseerd op de canon, in het voortgezet onderwijs op havo/vwo-niveau zijn *Geschiedeniswerkplaats*, *Feniks*, *MEMO* en *Sprekend Verleden* (zie bijlage 2). Ik heb ervoor gekozen mijn onderzoek te richten op handboeken van havo/vwo-niveau, omdat dit ongeveer de helft van de Nederlandse scholieren behelst.⁹⁶ Deze groep is over het algemeen meer geïnteresseerd in het vak geschiedenis en zal zelf ook sneller later nog naar een museum zoals het Prinsenhof in Delft gaan.⁹⁷ De beeldvorming bij havo/vwo-leerlingen is dus op latere leeftijd van groter belang, dan bij leerlingen op vmbo-niveau.

De Nederlandse Opstand wordt behandeld in het tweede leerjaar, behalve in *MEMO*, waar leerlingen al in hun eerste jaar kennismaken met dit onderdeel van onze geschiedenis. Ik heb de vier lesmethodes onderzocht aan de hand van de hoofdstukken over de Nederlandse Opstand, Tachtigjarige Oorlog en het ontstaan van de Republiek. Er is gelet op het aantal pagina's dat aan deze onderwerpen is besteed en de hoeveelheid waarin Willem van Oranje naar voren komt. Ik heb gekeken hoe Oranje wordt getypeerd en beschreven en welke dingen er wél of juist niet worden behandeld. Daarnaast is gekeken naar de toonzetting van de tekst. De methodes worden eerst kort apart besproken, waarna er een algemene conclusie zal worden getrokken.

3.3.1. Geschiedeniswerkplaats (Noordhoff Uitgevers)

Geschiedeniswerkplaats is met 45% de meest gebruikte geschiedenismethode voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. In de inleiding van het hoofdstuk over de Renaissance en de Nederlandse Opstand wordt Willem van Oranje meteen al genoemd als leider van de Slag bij Heiligerlee, die in het begin niet ten strijde trok tegen Filips II, maar tegen zijn plaatsvervanger Alva, die de kettervervolging in de Nederlanden had aangescherpt. Vier jaar later brak de Opstand uit, waarop 'Willem van Oranje gehoopt had'.⁹⁸

In paragraaf vier wordt dit verhaal vervolgd. Tijdens zijn verblijf aan het hof van Karel V werd Oranje één van de favorieten van de koning en ook wordt genoemd dat het contact met Filips II pas verslechterde toen Oranje de leider van de Opstand werd.⁹⁹ De idealen van Oranje worden niet apart genoemd, maar zijn af te leiden uit de context van het verhaal. De adel was het namelijk niet eens met de centralisatiepolitiek van Filips II, waarmee de macht

---

⁹⁶ Centraal Bureau van de Statistiek. Onderwijs in Cijfers, 'Leerlingen in het derde leerjaar voortgezet onderwijs' (versie 2016), <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/voortgezet-onderwijs/deelnemersvo/leerlingen-in-het-derde-leerjaar> (27 december 2017).

⁹⁷ Susanne van der Kraan, 'Een gerichte campagne en duidelijke persona's: de koninklijke heropening van Museum Prinsenhof Delft' (versie 13 juni 2015), <https://www.cultuurmarketing.nl/cases/heropening-museum-prinsenhof-delft-2/#> (2 januari 2018).

⁹⁸ Tom van der Geugten, Bernadette Hijstek en Dik Verkuil (red.), *Geschiedeniswerkplaats. Informatieboek 2 havo/vwo*, ISBN 978.90.01.87005.8 (Noordhoff Uitgevers Groningen 2013) 7.

⁹⁹ Van der Geugten, Hijstek en Verkuil (red.), *Geschiedeniswerkplaats (informatieboek)*, 19.

van de adel afnam en zij meer belastingen moesten gaan betalen. Ook worden de strenge kettervervolgingen aangewezen als motief voor de Opstand.¹⁰⁰ Hoewel Oranje dus wel als leider van de Opstand wordt genoemd, worden de idealen van de strijd niet alleen aan hem toegeschreven. Hiermee lijkt zijn rol al minder van belang te zijn en komt Oranje slechts naar voren als één van de vele onderdelen van een groter verhaal.

Paragraaf vijf staat in het teken van het Wilhelmus als Nederlands strijdlied, dat door Willem van Oranje als propaganda voor de Opstand werd gebruikt. 'Die propaganda was nodig, omdat lang niet iedereen de strijd tegen Filips II steunde.'¹⁰¹ Ook wordt Oranje hier voor de eerste en enige keer aangeduid als Vader des Vaderlands. Wel wordt in het werkboek nog een vraag gesteld over de betekenis en herkomst van deze titel. Een andere vraag gaat in op de manier waarop Oranje nu nog steeds wordt geëerd.¹⁰² In de rest van het hoofdstuk wordt – behalve een thema-kader, waarin kort zijn levensloop wordt geschetst - weinig aandacht meer aan Oranje besteed.¹⁰³

3.3.2. Feniks (ThiemeMeulenhoff)

De methode *Feniks* bezit ongeveer een kwart van het marktaandeel van geschiedenismethodes en behandelt de periode vanaf de Opstand tot de vorming van de Republiek in de vijf deelvragen van het eerste hoofdstuk. In de eerste twee deelvragen over de aanloop naar de Opstand, waarin Karel V, Filips II en het Smeekschrift der Edelen worden behandeld, wordt Willem van Oranje niet genoemd. Pas als in de derde paragraaf over het uitbreken van de Opstand wordt gesproken, komt Oranje voor het eerst in beeld en wordt hij beschreven als de 'stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht, [die] de rust herstelde door kerken toe te wijzen aan de calvinisten'.¹⁰⁴ Nadat Oranje naar Duitsland was gevlucht voor Alva werd hij bij zijn terugkeer in de Nederlanden de leider van de Opstand.¹⁰⁵ Vervolgens verklaarde Filips Oranje vogelvrij, omdat hij de 'veroorzaker van alle onrust' zou zijn geweest.¹⁰⁶ Oranje was zich namelijk steeds meer gaan afzetten tegen de centralisatiepolitiek en protestantenvervolging van de Spaanse koning. In de laatste paragraaf wordt beschreven hoe de Republiek na Oranjes dood tot stand kwam, waarin kort wordt genoemd dat niet iedereen in de Nederlanden een aanhanger van Oranje geweest was. Volgens sommigen was

---

¹⁰⁰ Van der Geugten, Hijstek en Verkuil (red.), *Geschiedeniswerkplaats (informatieboek)*, 21.

¹⁰¹ Van der Geugten, Hijstek en Verkuil (red.), *Geschiedeniswerkplaats (informatieboek)*, 23.

¹⁰² Tom van der Geugten, Bernadette Hijstek en Dik Verkuil (red.), *Geschiedeniswerkplaats. Werkboek 2 havo/vwo*, ISBN 978.90.01.87008.9 (Noordhoff Uitgevers Groningen 2014) 6.

¹⁰³ Van der Geugten, Hijstek en Verkuil (red.), *Geschiedeniswerkplaats (werkboek)*, 19.

¹⁰⁴ Cor van der Heijden, Idzard van Manen, Anjo Roos, Frouke Schrijver, Frank Tang en Jos Venner (red.), *Feniks. Geschiedenis voor de onderbouw. Leesboek 2 havo/vwo*, ISBN 9789006466089 (ThiemeMeulenhoff Amersfoort 2015) 39.

¹⁰⁵ Van der Heijden, van Manen, Roos, Schrijver, Tang en Venner (red.), *Feniks*, 41.

¹⁰⁶ Van der Heijden, van Manen, Roos, Schrijver, Tang en Venner (red.), *Feniks*, 44.

hij de Opstand alleen gestart 'om zelf vorst van de Nederlanden te kunnen worden'.¹⁰⁷ Opvallend is dat Willem van Oranje nergens in het boek de titel Vader des Vaderlands krijgt. Alleen de beschrijving van de Republiek als de 'verre voorloper' van het huidige Koninkrijk der Nederlanden zou als een indirecte verwijzing naar deze titel voor Willem van Oranje kunnen worden gezien.¹⁰⁸

3.3.3. MEMO (Malmberg)

MEMO wordt door ongeveer 20% van de middelbare scholen gebruikt en behandelt de Opstand als enige al in het eerste leerjaar. In het laatste hoofdstuk worden de ontdekkingsreizen, godsdienstoorlogen, Renaissance en de Tachtigjarige Oorlog samen behandeld, waarin een aparte paragraaf is vrijgehouden voor de relatie tussen Filips II en Willem van Oranje. Hoewel ook de Spaanse centralisatiepolitiek als reden van verzet tegen Filips II wordt genoemd, is er in *MEMO* meer aandacht voor de kettervervolgingen, waarover Oranje volgens een bron in het boek zou hebben gezegd: 'De koning maakt een fout als hij denkt dat deze landen de bloedige maatregelen tegen kettters kunnen verdragen. Net als op andere plaatsen zal hij er oogluikend veel moeten toelaten.'¹⁰⁹ Als leider van de Opstand zou Oranje hebben gestreden voor 'godsdienstvrede', terwijl in andere boeken slechts de verdraagzaamheid op religieus vlak wordt genoemd.¹¹⁰ De godsdienstkwestie wordt in dit boek dus duidelijk als het hoofdmotief voor de Opstand aangedragen. Ook in de paragraaf over Filips II en Oranje wordt hun religieuze meningsverschil nog eens benadrukt, door Filips te typeren als een vroom en streng katholiek en Oranje als een verdraagzame protestant met een katholieke opvoeding.¹¹¹

Ook is er in *MEMO* meer dan in de andere methodes aandacht voor de militaire strijd van Oranje en zijn watergeuzen, die probeerden met hun kleine ongeorganiseerde leger de door Spanje bezette steden, zoals Alkmaar en Leiden te ontzetten. De nadruk ligt hier op de vraag waarom het zo'n sterk Spaans leger niet lukte om de Opstand te onderdrukken.¹¹²

3.3.4. Sprekend Verleden (Walburg Pers)

Sprekend Verleden is de minst gebruikte lesmethode en bezit de overige 10% van de markt. De 'Nederlanden' krijgen een eigen hoofdstuk toegewezen dat, na de Franse en Russische Revolutie, niet in de chronologie van het boek past. Het hoofdstuk behandelt de gehele periode

---

¹⁰⁷ Van der Heijden, van Manen, Roos, Schrijver, Tang en Venner (red.), *Feniks*, 45.

¹⁰⁸ Van der Heijden, van Manen, Roos, Schrijver, Tang en Venner (red.), *Feniks*, 31.

¹⁰⁹ Eelco Beukers, Hans Bulthuis en Wieke Schrover (red.), *MEMO. Geschiedenis voor de onderbouw. Handboek 1 havo/vwo*, ISBN 978.90.345.5235.8 (Malmberg 's-Hertogenbosch 2008) 126-127.

¹¹⁰ Beukers, Bulthuis en Schrover (red.), *MEMO*, 129.

¹¹¹ Beukers, Bulthuis en Schrover (red.), *MEMO*, 132-133.

¹¹² Beukers, Bulthuis en Schrover (red.), *MEMO*, 128.

vanaf de Tachtigjarige Oorlog tot de vorming van de parlementaire democratie. Deze indeling wijkt af van de chronologische volgorde volgens de tijdvakken die de andere leerboeken hanteren.

Net als *Feniks* begint het hoofdstuk met de aanloop naar de Opstand, waarin Oranje niet wordt genoemd, terwijl hij in de vergelijkbare paragraaf van *Sprekend Verleden* hier wel wordt aangewezen als één van de edelen die tegen Filips II in opstand kwam.¹¹³ Verderop in de tekst worden Oranjes verlangen naar politieke eenheid, zelfstandigheid voor de Nederlanden en verdraagzaamheid tussen katholieken en protestanten als de belangrijkste motieven aangewezen.¹¹⁴ Ook wordt Oranje – net als in *MEMO* – in verband gebracht met de watergeuzen, wiens roofacties Oranje van tevoren goedkeurde.¹¹⁵ Na een kort overzicht van de verdere militaire acties van Oranje, wordt Balthasar Gerards een ‘onverdraagzame Franse katholiek’ genoemd en vervolgt het boek de chronologische lijn naar het ontstaan van de Republiek en de Gouden Eeuw. Verderop wordt nog kort genoemd dat met de samenvoeging van de noordelijke en zuidelijke Nederlanden tot het Koninkrijk der Nederlanden in 1815 het oude ideaal van Willem van Oranje was uitgekomen.¹¹⁶

Aan het einde van het hoofdstuk wordt er een apart themakader aan Oranje gewijd, waarin een kort historisch overzicht wordt gegeven van de verschillende manieren waarop er door de tijd heen over hem werd gedacht.¹¹⁷ Als opdracht moet de leerling verschillende meningen, zowel positief als negatief, aan een bepaalde periode en groep Nederlanders koppelen, waarmee de leerling zich bewust wordt van de tegenstrijdige meningen die Oranje oproep. Ook wordt de vraag gesteld op basis waarvan historische personen herdacht moeten worden.¹¹⁸ Het handboek mengt zich hiermee actief in het herdenkingsdebat en laat de scholieren nadenken over de betekenis van Willem van Oranje.

3.3.5. Onderwijs en ontmythologisering

Hoewel de vier methodes qua inhoud, thema, stijl en opmaak van elkaar verschillen, is hun boodschap wat betreft de rol van Oranje hetzelfde (zie bijlage 3 voor een schematische en

---

¹¹³ Conny Bastiaans, Harald Buskop, Leo Dalhuisen, Quirijn Dalhuisen, Marloes Davidzon, Roen van der Geest, Adrienne van Pelt-Kamphuis, Frans Steegh, Cees de Waal (red.), *Sprekend Verleden. Geschiedenis onderbouw, Leerboek 2 havo/vwo*, ISBN 978.90.5730.798.0 (Walburg Pers Educatief Zutphen 2012) 97.

¹¹⁴ Bastiaans, Buskop, Dalhuisen, Davidzon, van der Geest, van Pelt-Kamphuis, Steegh, de Waal (red.), *Sprekend Verleden*, 99.

¹¹⁵ Bastiaans, Buskop, Dalhuisen, Davidzon, van der Geest, van Pelt-Kamphuis, Steegh, de Waal (red.), *Sprekend Verleden*, 99.

¹¹⁶ Bastiaans, Buskop, Dalhuisen, Davidzon, van der Geest, van Pelt-Kamphuis, Steegh, de Waal (red.), *Sprekend Verleden*, 111.

¹¹⁷ Bastiaans, Buskop, Dalhuisen, Davidzon, van der Geest, van Pelt-Kamphuis, Steegh, de Waal (red.), *Sprekend Verleden*, 116.

¹¹⁸ Bastiaans, Buskop, Dalhuisen, Davidzon, van der Geest, van Pelt-Kamphuis, Steegh, de Waal (red.), *Sprekend Verleden*, 120.

overzichtelijke vergelijking van de lesmethodes). De levensloop en belang van Willem van Oranje worden onderkend in de beperkte themakaders in de leerboeken – behalve in *Feniks* – maar Oranjes rol tijdens de Nederlandse Opstand wordt niet vaker aangehaald dan historisch gezien nodig is. Oranje is hiermee tot slechts een klein onderdeel van het grotere geheel geworden, wat nog verder geïllustreerd wordt door het feit dat de titel Vader des Vaderlands in *Feniks* en *MEMO* niet genoemd wordt. In zowel *Geschiedeniswerkplaats* als *Sprekend Verleden* is deze titel wel terug te vinden, maar aanvullend worden er gelijk vragen gesteld over de betekenis van deze titel en de gevolgen daarvan. De leerstof zet direct aan tot een discussie over de manier waarop we ‘helden’ herdenken als in *Sprekend Verleden* wordt genoemd dat ‘als hij niet had geleefd, de geschiedenis van de Nederlanden waarschijnlijk heel anders zou zijn verlopen’.¹¹⁹ Hieruit kan een discussie ontstaan over de vraag of dit ook echt zo zou zijn geweest.

De leerteksten van de vier methodes blijven redelijk oppervlakkig en spreken geen waardeoordelen over hem uit. Dit staat in scherp contrast met het zeer nationalistische geschiedenisonderwijs uit de periode van de Eerste en Tweede Wereldoorlog. Na 1945 heeft het nationalisme en daarmee de heldenverering van – onder andere – Willem van Oranje ook in het onderwijs aan kracht verloren. Scholieren leren nog wel over de daden van de Vader des Vaderlands, maar van een bepaalde verering of mythologisering van Oranje is geen sprake meer. Ook in het onderwijs kunnen we dus spreken van zijn ontmythologisering.

---

¹¹⁹ Bastiaans, Buskop, Dalhuisen, Davidzon, van der Geest, van Pelt-Kamphuis, Steegh, de Waal (red.), *Sprekend Verleden*, 116.

Conclusie

De historicus zou naast wetenschapper ook mythejager moeten zijn. Het is zijn taak om de tendens om de wereld in 'zwart-wit' te zien – in 'goed' en 'kwaad' – te doorbreken, historische mythes te ontmaskeren en daarmee te laten zien hoe het er vroeger écht aan toe ging. Maar historici jagen niet alleen op mythes, ze creëren en produceren ze ook. Zowel geschiedwetenschappers als andere groeperingen hebben bijgedragen aan de mythevorming rondom Willem van Oranje, die daardoor niet langer een historisch persoon was, maar een symbool voor religie, politieke standpunten of nationalisme. In de zeventiende eeuw werd Oranje aan protestantse kant ingezet als calvinistische geloofsheld, terwijl de katholieken hem juist gebruikten om de onderdrukking van hun eigen geloof aan te tonen. Halverwege de achttiende eeuw maakte deze religieuze argumenten deels plaats voor de politieke betekenis die Oranje had in de strijd tussen de orangisten en patriotten om de machtsverdeling in de Republiek. Aan het einde van de negentiende eeuw zorgde het opkomende nationalisme bovendien voor een verdere mythologisering van Oranje, waarmee hij het symbool voor de Nederlandse identiteit werd, waardoor de symbolische Oranje tijdens de Tweede Wereldoorlog hoogtij vierde.

De Oranjemythe werd vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog langzaam afgebroken. De ontzuiling, individualisering en denationalisering zorgden ervoor dat de nadruk steeds meer kwam te liggen op de daadwerkelijke historische betekenis van Oranje. Zijn daden werden als gevolg hiervan in een bredere, internationale of regionale context geplaatst, waarmee het proces van ontmythologisering van zijn geschiedbeeld werd ingezet. Willem van Oranje stond niet langer symbool voor godsdienstvrijheid, politieke vrijheid of verzet, maar werd in de wetenschap slechts gezien als één van de vele betrokkenen bij de godsdienstoorlogen in vroegmodern Europa.

Niet alleen in wetenschappelijke context was het beeld van onze Vader des Vaderlands onderhevig aan ontmythologisering. Ook onder breder publiek verloor de symbolische Oranje aan waarde door hervormingen van het geschiedenisonderwijs. De veranderingen die in de wetenschap hadden plaatsgevonden door afkeer van het nationalisme en de verbreding van de blik richting Europa, hadden tot gevolg dat de vaderlandse geschiedenis ook in het onderwijs naar de achtergrond verdween. Onder andere door de invoering van de historische canon is de vaderlandse geschiedenis echter weer terug van weggeweest. Maar dit betekent niet dat ook de Oranjemythe in het onderwijs is teruggekeerd. In de vier gebruikte lesmethodes voor de onderbouw van het voorgezet onderwijs, *Geschiedeniswerkplaats*, *Feniks*, *MEMO* en *Sprekend Verleden*, is geen sprake meer van een nationalistische vaderlandsverering of van een mythische Willem van Oranje. De Nederlandse Opstand wordt feitelijk en zakelijk behandeld en Oranje wordt in de boeken niet meer genoemd dan nodig is. Ook in het onderwijs

kunnen we dus spreken van een ontmythologisering. Toch gaat deze ontmythologisering minder ver dan in de wetenschappelijke literatuur. In de schoolboeken is geen sprake meer van dé grote Nederlandse held, maar ook zeker niet van de schurk die sommige historici, zoals Adriaenssen, van hem maken door hem als één van de verantwoordelijken voor de plundersingen en moorden in Brabant te zien.

Het voorgezet onderwijs geeft een goede indicatie voor de manier waarop scholieren over Willem van Oranje leren, hoe zij over hem denken en voor de mate waarin de collectieve Nederlander over het verleden nadenkt. Om een volledige ontmythologisering van het geschiedbeeld van Willem van Oranje vast te stellen, is het echter noodzakelijk om verder onderzoek te verrichten naar de informele manieren waarop Nederlanders met het vaderlandse verleden in aanraking komen. Ook het beeld dat via films, televisieseries, historische romans of het Museum Prinsenhof in Delft van Willem van Oranje wordt verspreid, heeft namelijk invloed op de afbreuk of het voortbestaan van de Oranjemythe. Om een sluitende conclusie te kunnen trekken over de mate waarin er de ontmythologisering is doorgedrongen in de maatschappij, moet ook het beeld dat via deze media naar buiten wordt gebracht, dus worden onderzocht.

Toch kunnen we aan de hand van dit onderzoek al een voorlopige conclusie trekken. Al eerder werd genoemd dat het Nederlandse geschiedenisonderwijs een deel van onze identiteit vormt. Het volgen van het vak geschiedenis is in de onderbouw van het voortgezet onderwijs voor iedere Nederlandse scholier verplicht, waarmee het beeld dat door verschillende lesmethodes van Willem van Oranje naar buiten wordt gebracht, voor een groot deel bepaald hoe de leerling op latere leeftijd nog naar het vaderlandse verleden zal kijken. Het is echter maar de vraag hoe vaak diegene ook in aanraking zal komen met films, historische romans of tentoonstellingen, waarin Oranje wordt behandeld. Het beeld dat in het onderwijs naar voren komt, zal dus leidend zijn voor de manier waarop de leerling naar de vaderlandse geschiedenis kijkt.

Over de samenstelling van het geschiedenisonderwijs moet goed worden nagedacht. De vergroting van het historische besef van Nederlandse scholieren staat hierbij hoog in het vaandel. Dit is alleen mogelijk als er ook sprake is van een bepaalde ontmythologisering van onze helden, zodat van hen een slechts historisch beeld wordt overgeleverd. De historicus en de leerkracht zullen in dit proces moeten samenwerken en uit het onderzoek naar de vier lesmethodes blijkt dat deze samenwerking succes heeft gehad: Willem van Oranje is in grote mate 'ontmaskerd'. De ontmythologisering betekent echter nog niet dat Willem van Oranje ook van zijn voetstuk is gedreven. Hoewel zijn rol binnen de Nederlandse Opstand is gemarginaliseerd en hij in de lesmethodes niet meer de status van heldhaftige Vader des Vaderlands krijgt toegewezen, zal Willem van Oranje in Nederland altijd een speciale status

behouden. Het besef dat Oranje betrokken was bij een belangrijk onderdeel van ons gedeelde verleden is dus nog niet verdwenen, maar van de Oranjemythe kunnen we niet meer spreken.

[8.401 woorden]

Literatuur

Primaire bronnen

In deze scriptie worden een aantal secundaire werken over het leven van Oranje onderzocht op de manier waarop hun auteurs over Oranje schrijven en hoe zijn bijdragen aan de Oranjemythe en beeldvorming. Ik heb ervoor gekozen deze boeken onder 'primaire bronnen' op te nemen, omdat ze in dit onderzoek daarom als primaire, in plaats van secundaire, bron zijn gebruikt.

Bor, Pieter, *Nederlantsche Oorloghen, beroerten ende Borgerlijke oneenicheyden* (Amsterdam 1621) boek XVI.

Fruin, Robert, *Opstellen over Willem van Oranje* (Utrecht 1960).

Hooft, Pieter Corneliszoon, *Nederlandse Historiën*, in: W. Hellinga en P. Tuynman (ed.), 'Pieter Corneliszoon Hooft, Alle gedrukte werken, 1611-1738 (Deel 4 en 5)' (Amsterdam 1972).

Romein, Jan en Annie Romein-Verschoor, *Erflaters van onze beschaving* (Amsterdam 1977).

Vermaseren, Bernard, *De katholieke Nederlandsche geschiedschrijving in de XVIe en XVIIe eeuw over den Opstand* (Maastricht 1941).

Lesmateriaal voortgezet onderwijs

Bastiaans, Conny, Harald Buskop, Leo Dalhuisen, Quirijn Dalhuisen, Marloes Davidzon, Roen van der Geest, Adrienne van Pelt-Kamphuis, Frans Steegh en Cees de Waal (red.), *Sprekend Verleden. Geschiedenis onderbouw. Leerboek 2 havo/vwo*, ISBN 978.90.5730.798.0 (Walburg Pers Educatief Zutphen 2012).

Beukers, Eelco, Hans Bulthuis en Wieke Schrover (red.), *MEMO. Geschiedenis voor de onderbouw. Handboek 1 havo/vwo*, ISBN 978.90.345.5235.8 (Malmberg 's-Hertogenbosch 2008).

Geugten, Tom van der, Bernadette Hijstek en Dik Verkuil (red.), *Geschiedeniswerkplaats. Informatieboek 2 havo/vwo*, ISBN 978.90.01.87005.8 (Noordhoff Uitgevers Groningen 2013).

Geugten, Tom van der, Bernadette Hijstek en Dik Verkuil (red.), *Geschiedeniswerkplaats. Werkboek 2 havo/vwo*, ISBN 978.90.01.87008.9 (Noordhoff Uitgevers Groningen 2014).

Heijden, Cor van der, Idzard van Manen, Anjo Roos, Frouke Schrijver, Frank Tang en Jos Venner (red.), *Feniks. Geschiedenis voor de onderbouw. Leesboek 2 havo/vwo*, ISBN 978.90.0646.608.9 (ThiemeMeulenhoff Amersfoort 2015).

Secundaire literatuur

Adriaenssen, Leo, *Staatsvormend geweld: overleven aan de frontlinies in de meierij van Den Bosch, 1572-1629* (Tilburg 2007).

Adriaanse, Mark en Thomas Rueb, 'Verdient zo'n omstreden zeeheld wel een beeld?' (versie 18 augustus 2017), *NRC*, <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/08/18/verdient-zon-omstreden-zeeheld-wel-een-beeld-12568036-a1570301> (15 november 2017).

Boer, Pim den en G.W. Muller (red.), *Geschiedenis op school* (Amsterdam 1998).

Blaas, Piet, 'Nederlandse geschiedschrijving na 1945' in: Wijnand Mijnhardt (red.), *Kantelend geschiedbeeld. Nederlandse historiografie sinds 1945* (Utrecht 1983) 9-47.

Bloemendal, Jan, 'Rond de Vader des Vaderlands. Oranje, Heinsius en Leiden' in: Karl Enenkel, Sjaak Onderdelinden en Paul Smith (red.), *'Typisch Nederlands': de Nederlandse identiteit in de letterkunde* (Voorthuizen 1999) 11-25.

Blom, Hans en Emiel Lamberts (red.), *Geschiedenis van de Nederlanden* (Amsterdam 2014).

Brouwer, Aron en Marthijn Wouters, *Willem van Oranje: de opportunistische Vader des Vaderlands* (Amsterdam 2017).

Bruin, Guido de, 'De geschiedschrijving over de Nederlandse Opstand' in: Wijnand Mijnhardt (red.), *Kantelend geschiedbeeld. Nederlandse historiografie sinds 1945* (Utrecht 1983) 48-82.

Centraal Bureau van de Statistiek. Onderwijs in Cijfers, 'Leerlingen in het derde leerjaar voortgezet onderwijs' (versie 2016), <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/voortgezet-onderwijs/deelnemersvo/leerlingen-in-het-derde-leerjaar> (27 december 2017).

Duke, Alastair, "Van 'trouwe dienaar' tot 'onverzoenlijke tegenstander van Spanje'" in: Koenraad Swart, *Willem van Oranje en de Nederlandse Opstand 1572-1584* (Den Haag 1994) 19-33.

Dunk, Hermann von der, 'Mythe en ontmythologisering in de geschiedenis', in: Hermann von der Dunk, *Elke tijd is overgangstijd. Opstellen over onze omgang met de geschiedenis* (Amsterdam 1996) 9-16.

Entoen.nu, 'Canon van Nederland', <https://www.entoen.nu/> (8 oktober 2017).

Entoen.nu, *De Canon van Nederland. Rapport van de commissie ontwikkeling Nederlandse canon. Deel A* (Den Haag 2006).

Entoen.nu, *De Canon van Nederland. Rapport van de commissie ontwikkeling Nederlandse canon. Deel B* (Den Haag 2006).

Entoen.nu, *Canonclip 11: Willem van Oranje (voortgezet onderwijs)*, Youtube, Canonclips (versie 13 november 2012),
https://www.youtube.com/watch?time_continue=269&v=JDncoRhhRal (27 december 2017) 4'26"-4'29".

Geyl, Pieter, *Encounters in History* (Londen 1963).

Haitsma Mulier, Eco en Antoon Janssen (red.), *Willem van Oranje in de historie 1584-1984. Vier eeuwen beeldvorming en geschiedschrijving* (Utrecht 1984).

Hobsbawm, Eric, *The invention of tradition* (Cambridge 1983).

Huijsen, Coos, *Nederland en het verhaal van Oranje* (Amsterdam 2012).

Israel, Jonathan, 'K.W. Swart: zijn loopbaan als historicus' in: Koenraad Swart, *Willem van Oranje en de Nederlandse Opstand 1572-1584* (Den Haag 1994) 11-18.

Kraan, Susanne van der, 'Een gerichte campagne en duidelijke persona's: de koninklijke heropening van Museum Prinsenhof Delft' (versie 13 juni 2015),
<https://www.cultuurmarketing.nl/cases/heropening-museum-prinsenhof-delft-2/#> (2 januari 2018).

Lancée, J.A.L., 'Oranje's beeld in later ogen', *Maatstaf* 29 (1981) 8-9, 38-51

Lemmens, Jules, 'Verwijderen beelden uit slaventijdperk stuit op boos, wit Amerika' (versie 26 mei 2017), *De Trouw*, <https://www.trouw.nl/home/verwijderen-beelden-uit-slaventijdperk-stuit-op-boos-wit-amerika~acb20fe3/> (15 november 2017).

Meersbergen, Guido van, 'Reflecties op het verguisde beeld. De Nederlandse Opstand in de historiografie', *Skript Historisch Tijdschrift* 30 (2014) 3, 147-160.

Mijnhardt, Wijnand (red.), *Kantelend geschiedbeeld. Nederlandse historiografie sinds 1945* (Utrecht 1983).

Pollmann, Judith, *Het oorlogsverleden van de Gouden Eeuw*, Oratie van de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar op het gebied van de Geschiedenis en Cultuur van de Republiek der Verenigde Nederlanden aan de Universiteit Leiden (Universiteit Leiden, vrijdag 27 juni 2008).

Pollmann, Judith, 'Internationalisering en de Nederlandse Opstand', *BMGN* 113 (2009) 4, 515-535.

Ribbens, Kees, *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland 1945-2000* (Hilversum 2002).

Steenhoff, Petra, 'Wat moeten we nu met de helden van toen?' (versie 18 januari 2018), *NOS*, <https://nos.nl/artikel/2212417-wat-moeten-we-nu-met-de-helden-van-toen.html> (17 januari 2018).

Stipriaan, René van, 'Nepnieuws over Willem van Oranje' (versie 26 januari 2017), <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/01/26/nepnieuws-over-willem-van-oranje-6415233-a1543143> (15 december 2017).

Toebes, Joop, 'Van een leervak naar een denk- en doevak. Een bijdrage tot de geschiedenis van het Nederlands geschiedenisonderwijs', *Kleio* 3 (1976) 202-284.

Tollebeek, Jo, *De toga van Fruin. Denken over geschiedenis in Nederland sinds 1860* (Amsterdam 1996).

Vletter, Antonie de, *Over Geschiedenisonderwijs, beginsel en methode* (Den Haag 1919).

Wielenga, Friso, *Geschiedenis van Nederland. Van de Opstand tot heden* (Amsterdam 2012).

Wilhelmina prinses der Nederlanden, *Eenzaam maar niet alleen* (Amsterdam 1959).

Bijlagen

1533-1584

Willem van Oranje

Van rebelse edelman tot 'vader des vaderlands'

Willem van Oranje was een ambitieuze edelman die uitgroeide tot een rebel en later werd vereerd als de 'vader des vaderlands', als de grondlegger van een nieuwe Nederlandse staat. Zelf heeft hij die zelfstandige staat nooit voor ogen gehad.

Willem werd in 1573 op slot Dillenburg (Duitsland) geboren. Zijn ouders waren luthers, maar toen hij dankzij een erfenis in 1544 het prinsdom Oranje (in Frankrijk) erde en zich voortaan 'prins' mocht noemen, eiste Karel V dat deze jonge prins verder katholiek zou worden opgevoed. Daarom groeide Willem vanaf zijn twaalfde op aan het keizerlijk hof in Brussel. In die nieuwe omgeving genoot hij een Franstalige opvoeding die paste bij zijn nieuwe stand.

Vanaf 1555 verwierf Oranje hoge posities. Als militair opperbevelhebber, lid van de Raad van State, ridder van het Orde van de Gulden Vlies en stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht werd hij een van de invloedrijkste edellieden in de Nederlanden. Zijn verhouding met Filips II, de opvolger

van Karel V, verslechterde echter snel. Oranje werd de belangrijkste woordvoerder van de adellijke oppositiepartij. Deze drong aan op een verzachting van de kettervervolgingen en verzette zich tegen de opmars van de professionele ambtenaren in het landsbestuur. Door die nieuwe ambtenaren raakten edellieden hun oude posities kwijt.

Na het debacle van de Beeldenstorm vluchtte Oranje naar de Dillenburg, vanwaaruit hij vanaf 1568 verschillende militaire invallen in de Nederlanden ondernam om een einde te maken aan het bewind van de hertog van Alva. Ook via propaganda (pamfletten, strijdliederen, prenten) werd deze strijd gevoerd. Daaraan hebben we onder andere het *Wilhelmus* te danken. Aanvankelijk bleef succes uit. Pas toen de Watergeuzen op 1 april 1572 bij toeval Den Briel innamen, kreeg de Opstand bredere steun.

Tegen de verwachting in hielden de rebellen in Holland en Zeeland stand, mede dankzij het doorzettingsvermogen van Oranje. Met de Pacificatie van Gent in 1576 wisten zij

zelfs vrede te sluiten met de overige gewesten. Zo leek het ideaal van Oranje nabij: het herstel van de zeventien Bourgondische Nederlanden onder adellijk bestuur en een oplossing van de religieuze verschillen op basis van verdraagzaamheid. De nieuwe eenheid hield echter geen stand.

In 1580 zette Filips een beloning op het hoofd van Willem van Oranje. Willem reageerde hierop met een Apologie (verweerschrift) en de Staten-Generaal van de opstandige gewesten met een Plakkaat van verla-

tinghe. De strekking van beide geschriften was hetzelfde: hun verzet was gerechtvaardigd omdat de koning zich gedroeg als een tiran. Op 10 juli maakte de katholiek Balthasar Gerards met pistoolschoten een einde aan het leven van Willem van Oranje. Hij leek niets te hebben bereikt, maar nog geen vijftig jaar later bleken de opstandige provincies zich ontwikkeld te hebben tot een zelfbewuste Republiek en werd Willem van Oranje beschouwd als de grondlegger van deze nieuwe staat.

33

Vertakkingen

Basisonderwijs
De moed op Willem van Oranje
Willem van Oranje en de Geuzen
Het Oranjehuis en zijn symbolen, incl. *Wilhelmus*

Voortgezet onderwijs
De Nederlandse Opstand
Geuzenliederen: van vliegende blaadjes tot Valerius
Goddiensoorlogen
De Opstand door Spaanse ogen
De vrouwen van Willem van Oranje

Heden en verleden
Functie van het *Wilhelmus*, toen en nu
Band tussen Oranje en het volk

In de schatkist
Geuzenliedboek

Verwijzingen

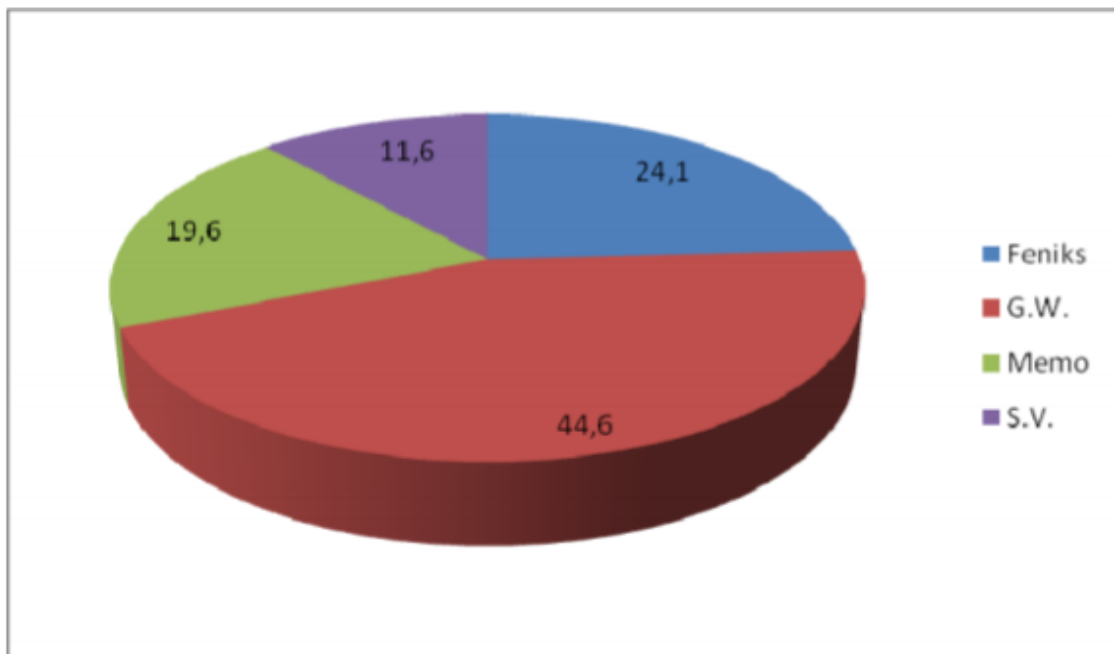
Er op uit
Delft: Museum Het Prinsenhof en het grafmonument in de Nieuwe Kerk
Alkmaar: Stedelijk Museum (beleg)
Leiden: Stedelijk Museum Deakenhal (beleg)
Breda: KMA (Bredase hof van de familie Nassau)
Den Briel: stadswandeling (1572)

Jeugdboeken
Arend van Dam, *Onder vuur*
Joyce Pool, *Volks beschuldigd* (12+)
Willem Wilminck (red.), *Het Wilhelmus* (10+)

Achtergrondliteratuur
K.W. Swart, *Willem van Oranje en de Nederlandse opstand 1572-1584*, Den Haag 1994.

Websites
dutchrevolt.leidenuniv.nl
www.kghist.nl/Onderzoek/Projecten/WVO
(bieven van Oranje)
www.wilhelmus.nl/biografiewillem.html

Bijlage 1 – De Canon van Nederland. Rapport van de commissie ontwikkeling Nederlandse canon. Deel B, “Willem van Oranje. Van rebelse edelman tot ‘Vader des Vaderlands’”(Den Haag 2006) 32-33.

Bijlage 2 - Methodekeuze havo/vwo uit SLO Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling, *Enquête nieuwe examenprogramma voor het vak geschiedenis* (Enschede 2009) 28.

	Geschiedenis werkplaats	Feniks	MEMO	Sprekend Verleden
Markt aandeel	45%	25%	20%	10%
Plaatsing van de stof in het boek	Twee paragrafen in hoofdstuk 'Renaissance en Opstand'.	Geheel hoofdstuk 'De Opstand'.	Drie paragrafen in hoofdstuk 'Tijd van ontdekkers en hervormers'.	Twee paragrafen in hoofdstuk 'De Nederlanden: van republiek tot parlementaire democratie'.
Rol van Oranje in de Opstand	- Leider van de Opstand - Vader des Vaderlands	- Stadhouders van Holland, Zeeland en Utrecht - Leider van de Opstand	- Leider van de Opstand voor godsdienstvrede	- Leider van de Opstand - Vader des Vaderlands
Motief van Oranje in de Opstand	1. Centralisatie-politiek 2. Kettervervolgingen	1. Kettervervolgingen 2. Centralisatie-politiek 3. Eigen belang: zelf vorst van de Nederlanden worden	1. Kettervervolgingen en godsdienstvrede 2. Centralisatie-politiek	1. Politieke eenheid en zelfstandigheid van de Nederlanden 2. Kettervervolgingen
Bijzondere focus	Het Wilhelmus als Nederlands strijdlied en propaganda voor Willem van Oranje.	De breuk tussen Filips II en Willem van Oranje.	- Oranjes verlangen naar godsdienstvrede en de religieuze tegenstellingen tussen het katholieke Spanje en de tolerante Nederlanden - Militaire strijd tussen de ongeorganiseerde watergeuzen en Spanjaarden.	De verschillende manieren waarop over Willem van Oranje werd (en wordt) gedacht.
Eindoordeel	Er is relatief veel aandacht voor het leven van Oranje, waarbij wel benadrukt wordt dat hij het niet alleen deed.	Er is weinig aandacht voor Oranje, alleen voor de echte strijd tussen Filips II en Oranje zelf.	Er is weinig aandacht voor de Opstand en Oranje zelf in dit zeer brede hoofdstuk. De nadruk ligt vooral op de godsdienstvrede die hij nastreefde.	Er is relatief veel aandacht voor de rol van Oranje, maar vooral voor de manier waarop mensen over hem dachten (dus voor zijn beeldvorming).

Bijlage 3 - Vergelijking van lesmethodes